

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ
(МЕДИЧНИХ СПРАВ)****CERTAIN ASPECTS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN THE FIELD OF MEDICINE
(MEDICAL CASES)**

**Ямненко Т.М., д.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
Національний авіаційний університет**

**Літвінова І.Ф., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Національний авіаційний університет**

Ця стаття присвячена розгляду окремих аспектів досудового розслідування в галузі медицини, зокрема, питанню конфіденційності інформації (права на таємницю), особливостей справ медичної категорії, залученню спеціаліста, що володіє спеціальними медичними знаннями для консультацій під час здійснення досудового розслідування, проведення судово-медичних експертиз, а також норм їх правового регулювання.

У статті розглядаються норми правового регулювання окремих аспектів досліджуваної проблеми, зокрема конституційно-правові норми, та визначається їх важливість у разі розгляду медичних справ під час досудового розслідування.

Наводиться перелік дій (оглядів), які необхідно здійснити під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я людини, скоєних медичними працівниками. Визначено класифікацію оглядів, особливості та специфіку їх проведення залежно від умов.

Зауважується, що залучення спеціаліста, що володіє спеціальними медичними знаннями для консультацій під час здійснення досудового розслідування, є необхідною та обов'язковою умовою проведення слідства. Крім цього, у цій публікації визначається виключно важлива роль проведення судово-медичних експертиз, оскільки, на думку автора, вони становлять кістяк доказової бази під час проведення розслідування такої категорії справ. Наводиться їх перелік та особливості здійснення. Також зазначається, що важливою умовою є визнання вини підозрюваною особою, оскільки від цього залежить подальша доля розслідування загалом.

Стверджується, що важливим фактором, що впливає на результат будь-якого досудового розслідування медичних справ, є правильно організована і вміло проведена взаємодія між її учасниками, а саме між судовим експертом, спеціалістом, що володіє спеціальними медичними знаннями, свідками, підозрюваною особою, потерпілими та іншими учасниками кримінального процесу.

Ключові слова: досудове розслідування, медичні справи, спеціальні медичні знання, судово-медична експертиза, слідчий, медичні працівники.

This article is devoted to certain aspects of pre-trial investigation in the field of medicine, in particular, the issue of confidentiality of information (right to secrecy), features of medical cases, involvement of a specialist with special medical knowledge for consultations during pre-trial investigation, forensic examinations, as well as the rules of their legal regulation.

The article considers the norms of legal regulation of certain aspects of the problem under study, in particular, constitutional and legal norms and determines their importance in the consideration of medical cases during the pre-trial investigation.

Here is a list of actions (inspections) that need to be carried out during the investigation of crimes against human life and health committed by medical professionals. The classification of reviews, features and specifics of their carrying out depending on conditions are defined.

It is noted that the involvement of a specialist with special medical knowledge for consultations during the pre-trial investigation is a necessary and mandatory condition for the investigation. In addition, this publication identifies an extremely important role of forensic examinations, because, according to the author, they form the backbone of the evidence base during the investigation of this category of cases. Their list and features of implementation are given. It is also noted that an important condition is the admission of guilt by the suspect, as it depends on the future of the investigation as a whole.

It is argued that an important factor influencing the outcome of any pre-trial investigation of medical cases is the properly organized and skillful interaction between its participants, namely between a forensic expert, a specialist with special medical knowledge, witnesses, a suspect, victims and other participants in the criminal process.

Key words: pre-trial investigation, medical cases, special medical knowledge, forensic examination, investigator, medical workers.

Постановка проблеми. Тема кримінальної відповідальності медичних працівників є однією з найбільш дискусійних у медико-правовому просторі. Дослідження питань правового унормування медичної діяльності і кримінальної відповідальності медичних працівників перебуває в тісному зв'язку як з медичним, так і з кримінальним правом. Будь-яка діяльність пов'язана з помилками і ризиками. Своєю чергою медична помилка або невиправданий ризик можуть стати фатальними для пацієнта. Медичний працівник, який припустився помилки чи здійснив суспільно небезпечні дії, піддається не тільки моральній оцінці з боку суспільства, а й несе юридичну відповідальність, зокрема кримінальну.

У разі порушення кримінальних справ і в процесі розслідування злочинів нерідко виникає необхідність вирішення питань, що стосуються специфіки різних галузей знань. Природно, що як би добре не були підготовлені і кваліфіковані особи, які здійснюють провадження у справі, вони не можуть володіти досить глибокими знаннями для вирі-

шення всіх питань, що стосуються настільки різноманітних галузей науки, техніки і виробництва. Саме тому в процес розслідування злочинів здавна привертали для консультації обізнаних осіб, проводили з їх допомогою окремі слідчі дії, а також доручали їм необхідні експертні дослідження.

Загалом, етап досудового розслідування має велике значення, оскільки під час його провадження з'ясовуються всі нюанси справи.

Аналіз публікацій. Натепер розгляд окремих аспектів такої теми не набув широких масштабів у вітчизняній історіографії. Разом із тим немає спеціального комплексного дослідження з цієї проблеми, що має негативне значення для її розгляду. Власне, загалом ця проблема не набула достатнього рівня дослідження, що значно ускладнює її розгляд. Проте все ж є певний доробок, який складається з праць Д. Жар [7], Є.В. Ковалевської [8, 9], Т.І. Савій [11], В.В. Топчій [12] та інших.

Метою статті є дослідження окремих аспектів досудового розслідування в галузі медицини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 49 Конституції України [1] кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Медична допомога надається у відповідних медичних установах різних форм власності. Безсумнівно, важливим складником цього права є необхідність забезпечення конфіденційності про стан здоров'я людини.

За приписом ст. 32 Конституції України [1] ніхто не може бути підданий втручанню в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Забороняється збирати, зберігати, використовувати і поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди. Поняття конфіденційної інформації конкретизоване в ст. 11 Закону України «Про інформацію» [4].

Право зберігати в таємниці дані про стан здоров'я відображене у ст. 286 ЦК України [6]. У частині 1 цієї статті зазначено, що фізична особа має право не розголошувати інформацію про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також інформацію, отриману в результаті медичного обстеження. Відповідно до частини 2 цієї статті забороняється поширення такої інформації серед осіб, що стала відома під час виконання службових обов'язків або з інших джерел. Ці положення закріплені в Основва законодавства України про охорону здоров'я.

З перерахованих норм випливає, що ні лікарі, ні інші особи не мають права розголошувати інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про інформацію» [4] така інформація може бути надана тільки за згодою особи, за винятком деяких випадків. Бувають факти, коли через неможливість отримати свідчення лікарів, залучених як свідків, розгляд справ істотно затягується [10].

Одне з основних завдань кримінального судочинства, яке визначене в

ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України (КПК) [3], полягає в забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового нагляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальний злочин, був притягнутий до відповідальності [10]. Правильно організована професійна діяльність органів попереднього розслідування повинна забезпечити виконання цього завдання.

Саме під час розслідування кримінальних злочинів, скоєних медичними працівниками, найбільш необхідне використання спеціальних медичних знань, оскільки медичні працівники під час проведення злочинів ретельно приховують усі докази і знають, що слідчі не мають медичної освіти, тому вони не будуть здатні розібратися в тонкощах медичної професії. Відповідно, професійні знання медичних працівників, які вчинили кримінальні правопорушення, стають їхньою перевагою, а для слідчих – перешкодою під час розслідування злочинів.

Для отримання об'єктивної інформації та доказів у кримінальному процесі слідчий повинен використовувати тільки професійні знання фахівців у галузі медицини – спеціаліста-медичного працівника або судово-медичного експерта [8, с. 2–3].

На особливу увагу заслуговує допит особи – медичного працівника; слідчий, що не володіє медичними знаннями, обмежений у правильному розумінні пояснень особи, яка може підозрюватися у скоєнні кримінального злочину медичного характеру. У цьому разі бажано запросити медичних спеціалістів як фахівців з кримінального процесу, які володіють спеціальними знаннями і навичками і можуть проконсультувати на досудовому розслідуванні з питань, що вимагають відповідних спеціальних знань.

Захист також повинен бути зацікавлений у присутності такого фахівця за умови, що є відсутність «конфлікту інтересів», знаходження в правових відносинах з іншим медичним закладом, спеціальність, спеціалізація, кваліфікація і досвід повинні бути близькі до кваліфікації підозрюваної особи. Нині найважливішим питанням досу-

дового розслідування є доказ провини лікаря або іншого медичного працівника. Важливість визначення провини (тобто психічного ставлення лікаря до власних дій і наслідків, які вони породжують) не викликає сумнівів, що залежить від неї [7]:

- кваліфікація кримінального злочину;
- застосовані санкції;
- з урахуванням обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання

(ст. 66 і ст. 67 Кримінального кодексу України [2]).

Під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я, скоєних медичними працівниками, доцільно проводити такі види обстежень, як: огляд місця події; огляд тіла потерпілого; огляд трупа; огляд речей і документів; інші види експертиз залежно від конкретних обставин вчиненого злочину.

Огляд трупа проводиться під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я, скоєних медичними працівниками в разі смерті пацієнта. Під час огляду стан трупа ретельно вивчається і записуються: дані тіла трупа; сліди і пошкодження на ньому; одяг, що знаходиться на трупі тощо. Огляд трупа проводиться також під час розслідування злочинів, наприклад, пов'язаних з вилученням органів і (або) тканин людини для трансплантації. У цьому разі під час огляду трупа встановлюється, який орган і яким чином виїнятий.

Під час розслідування злочинів, скоєних медичними працівниками, часто буває необхідно вивчити документи. Для визначення того, які дії (або бездіяльність) призвели до критичних злочинних наслідків, слідчий залежно від обставин події повинен ознайомитися з матеріалами: актом патологоанатомічного дослідження, висновком судово-медичної експертизи, історією хвороби, амбулаторним лікуванням, картою пацієнта та іншими необхідними документами. Протоколи патологічних досліджень встановлюють діагноз захворювання (патологічний діагноз), пояснюють можливі розбіжності в діагнозах, визначають причину смерті, ускладнення лікувального процесу і відповідну патологію, виявляють комплекс об'єктивних факторів, що вплинули на несприятливий результат лікування. Медичні карти амбулаторного та стаціонарного хворого, історії лікування – основні документи, що дозволяють простежити динаміку захворювання, супутню патологію і встановлення фактів (вік, спадковість та ін.), що впливають на результат лікування і тактику лікування, дії медичних працівників у процесі діагностики і лікування, етапи діагностичного процесу і проведених діагностичних заходів, а також хід і результат лікувального процесу.

Під час дослідження документів описується їх зміст, зовнішній вигляд, форма, реквізити, наявність підписів, відбитків печаток і штампів, а також можливі ознаки зміни вихідного змісту. У разі перевірки документів слід також звернути увагу на ті права й обов'язки, які покладені на осіб, зазначених у документі. Під час огляду об'єктів (наприклад, медичних препаратів) виявляються і фіксуються: назва об'єкта; його мета; зовнішній вигляд; матеріал, з якого він виготовлений; індивідуальні особливості; знаки, що вказують на зв'язок такого предмета з розслідуваною подією. Під час обшуку, метою якого є виявлення предметів зі слідами, що вказують на вчинений злочин, пов'язаний з медичною діяльністю, можуть бути виявлені предмети, пов'язані з цією подією, наприклад, сліди крові конкретної людини, відбитки пальців, мікрочастинки і т. д. Питання судової експертизи регулюються Законом України «Про судову експертизу» від 25.12.1994 [5].

Для розслідування злочинів проти життя і здоров'я, скоєних медичними працівниками, в ході досудового розслідування проводяться такі види судово-медичних експертиз: судово-медичні експертизи живих осіб; судово-медична експертиза трупів; судово-медична експертиза речових доказів.

Судово-медична експертиза під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я, скоєних медичними працівниками, повинна дати висновок про наявність або відсутність прямого причинно-наслідкового зв'язку між дією (бездіяльністю) медичного працівника і наслідками. Завданням судово-медичної експертизи якості надання медичної допомоги є виявлення: механізму медичної дії, пов'язаної з наданням медичної допомоги конкретному пацієнту з приводу його хвороби або травми, характеру та ступеня тяжкості останнього; послідовності дій медичних працівників, які здійснюють лікарський процес, в інтересах пацієнта і дотримання ними медичних правил; стадій лікарського процесу і (або) заходів медичного характеру, що викликали настання несприятливого для пацієнта результату наданої йому медичної допомоги; спосіб визнання недоліку в наданні медичної допомоги; час виникнення, розвитку та виявлення несприятливого результату, ступінь його тяжкості; характер і ефективність дій медичних працівників щодо усунення наслідків; вплив на якість наданої медичної допомоги, неналежне виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків; безпосередня причина несприятливого результату наданої медичної допомоги; медичні описи причинно-наслідкового зв'язку між несприятливим результатом і діями медичного працівника; тяжкість заподіяної пацієнтові шкоди.

Об'єктами судово-медичних експертиз є: живі люди, трупи, їх частини, матеріально закріплені носії інформації (медичні документи, інструменти, ліки, зразки та інші матеріали). Предметом судово-медичної експертизи є медичні та біомедичні питання, що виникають у ході досудового розслідування і судового розгляду. На дозвіл експертів ставляться різні питання, що впливають з обставин кримінальної справи. Як правило, слідчий спершу консультується зі спеціалістами в галузі судової медицини з приводу правильної постановки питань [12 с. 119].

Слідчі у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії ставлять запитання, необхідні для з'ясування практично всіх ознак складу злочину. Зокрема, для виявлення ознак посягання на життя і здоров'я людини, встановлення правила надання медичної допомоги (об'єкт злочину); для виявлення ознак протиправності в діях чи бездіяльності медичних працівників, оцінки їх шкідливих наслідків і встановлення причинно-наслідкового зв'язку між такими діями (бездіяльністю) та їх наслідками (об'єктивна сторона злочину); для встановлення обов'язковості передбачення або можливості такого передбачення медичним працівником шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності (суб'єктивна сторона злочину); для виявлення відповідності або невідповідності рівня професійної підготовки медичного працівника та його освіти, вимогам як до особи, що здійснює певний вид професійної діяльності (суб'єкт злочину) [13, с. 73].

З огляду на специфіку і різноманітність цих злочинів, їх розслідування вимагає від правоохоронних органів використання всіх допустимих і можливих засобів для встановлення обставин справи. Одним з таких інструментів є використання поради фахівця. Насамперед це пов'язане з характерними особливостями сфери, в якій скоюються злочини, різноманітністю спеціальних знань, необхідність в яких виникає у ході розслідування, а також суб'єктивним складом, задіяним у механізмі вчинення злочинів. Незважаючи на це, перед дослідником стоїть низка завдань, вирішення яких неможливе без залучення відповідного фахівця у галузі медицини. І ми не говоримо про проведення судово-медичної експертизи, тому що це саме собою зрозуміле. Справа в тому, що для з'ясування особливостей тієї діяльності, яка здійснюється в сфері охорони здоров'я, розслідуванню дуже допоможе консультація, яка є невід'ємним предметом зазначеного виду діяльності. У Кримінально-процесуальному кодексі України зна-

чається, що фахівець з кримінального судочинства – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками у використанні технічних або інших засобів і може дати пораду під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, які вимагають відповідних спеціальних знань і навичок. Особливість залучення фахівців для надання консультативної допомоги під час розслідування злочинів, скоєних медичними працівниками, визначається необхідністю встановлення низки медичних питань, які досить складно з'ясувати для людини, що не володіє знаннями в галузі медицини. Так, фахівці, співробітники Бюро судово-медичних експертиз, особи, що мають медичні знання і є співробітниками медичних і/або фармацевтичних установ або здійснюють приватну медичну практику, науково-педагогічні працівники освітніх і наукових установ медичних установ тощо. Такі консультації можуть проводитися у разі підготовки слідчих (розшукових) дій, таких як огляди, обшуки, допити. Предметом консультацій може бути встановлення місць дощільного проведення цих дій, слідів, які можуть бути виявлені, обставин, які необхідно встановити, тактики поведінки слідчого з певними особами [11, с. 175]. Велике значення має консультативна допомога у разі підготовки судово-медичної експертизи і може полягати у визначенні виду необхідної експертизи, правильній підготовці матеріалів до експертизи, а також правильній постановці питань експерту. Крім того, консультативна допомога може мати велике значення в аналізі результатів слідчих (розшукових) дій, таких як облік вилученої медичної документації та інших слідів, вивчення показань свідків, які є медичними працівниками, медичними підозрюваними і потерпілими. Ще одним з напрямів використання консультативної допомоги під час розслідування злочинів, скоєних медичними працівниками, є їхня участь в оцінці висновків судово-медичних експертиз. Слід зазначити, що результати консультативної допомоги фахівців з розслідування злочинів, скоєних медичними працівниками, найчастіше носять інформативний характер і тільки допомагають слідчому з'ясувати для себе якість питання, але не набувають статусу доказів. В одних випадках участь фахівця відбивається в протоколах слідчих (розшукових) дій, в інших – взагалі не має процесуальної фіксації [11 с. 174–175].

Аналіз практики розслідування злочинів показує, що основна частина доказової інформації містить свідчення потерпілих і свідків, пояснення і показання підозрюваних і обвинувачених. Такі свідчення згодом змінюють досить часто. Якщо слідчий недооцінює необхідність забезпечення слідчого процесу фахівцями у відповідних галузях знань, то це неминуче тягне за собою недолік доказів, що не завжди може бути заповнений шляхом проведення тільки оглядів, обшуків, допитів і затримань.

Згідно зі ст. 71 Кримінально-процесуального кодексу України [3], спеціаліст – це особа, що володіє спеціальними знаннями і навичками у використанні технічних чи інших засобів, яка може дати раду під час попереднього слідства і судового розгляду з питань, які вимагають відповідних спеціальних знань і навичок, бере участь у виробництві слідчих дій на досудовому слідстві і у судочинстві [10]. Відповідно до положень ст. 69, 101 КПК України [3] судовим експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на підставі Закону України «Про судово-медичну експертизу» від 25 лютого 1994 № 4038-ХІІ [5] для проведення експертиз і якій доручено провести дослідження предметів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також дати висновок з питань, які виникають у ході кримінального судочинства і належать до сфери її знань.

Використання спеціальних медичних знань на етапах досудового розслідування і судового нагляду регулює кримінально-процесуальне законодавство України, не обмежує коло слідчих дій, в яких може бути задіяний фахівець у галузі

медицини, хоча і передбачає для випадків обов'язкового залучення судово-медичного експерта, а у разі неможливості – лікаря, для зовнішнього огляду трупа та ексгумації (статті 238, 239 Кримінально-процесуального кодексу України [3]). Використання спеціальних медичних знань регулюється положеннями ст. 226, 227, 238, 239, 241, 242, 354 і 491 Кримінально-процесуального кодексу України [3].

Порядок проведення судово-медичної експертизи регулюється положеннями ст. 242–244 КПК України [3]. Так, згідно з ч. 1 ст. 242 КПК України [3] експертиза проводиться експертом за заявою сторони кримінального процесу або за дорученням судді (суду) слідчого, якщо для з'ясування необхідні спеціальні знання та є обставини, що мають значення для кримінального судочинства.

Досудове розслідування або кримінальний процес – це колективна діяльність. Важливим фактором, що впливає на результати будь-якої колективної роботи, є правильно організована і вміло проведена взаємодія між її учасниками, а саме між судовим експертом та іншими учасниками кримінального процесу [9, с. 168–170].

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що досудове розслідування у галузі медицини передбачає низку послідовних та взаємозумовлених дій, які спрямовані на встановлення всіх її характеристик та обставин. Особливостями у цій категорії справ є переважно обов'язкове залучення спеціаліста для консультацій, що володіє спеціальними медичними знаннями, та здебільшого проведення судово-медичної експертизи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 18.04.2010. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.10.1992. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 16.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Про судову експертизу : Закон України № 4038-XII від 25.02.1994. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. / *Верховна Рада України*. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Жар Д. Кримінальна відповідальність за медичний делікт. *Юрист і закон*. 2016. № 19. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009178.
8. Ковалевська Є.В., Семенов В.В. Важливість використання спеціальних медичних знань під час розслідування злочинів, вчинених медичними працівниками. URL: <http://ir.library.nmu.com/bitstream/123456789/999/1/Kovalevska.pdf>.
9. Ковалевська Є.В. Правове регулювання участі суб'єктів, що володіють спеціальними медичними знаннями, у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 165–175.
10. Майстро Д. Деякі проблемні аспекти досудового розслідування в медичних справах. *Юридична Газета*. 22 жовтня 2019. № 43–44 (697–698). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/deyaki-problemni-aspekti-dosudovogo-rozsliduvannya-v-medichnih-spravah.html>.
11. Савчук Т.І., Некрасова О.В. Консультативна допомога фахівця в галузі медицини під час розслідування злочинів, учинених медичними працівниками. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики* : матеріали науково-практичної конференції. Харків, 21.11.2018. С. 174–175.
12. Топчій В.В. Особливості розслідування злочинів, скоєних медичним працівником. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 3. С. 117–121.
13. Франчук В.В. та ін. Особливості запитань у постановках слідчих про призначення судово-медичної експертизи у випадках порушень медичними працівниками своїх професійних обов'язків. *Медичне право*. 2017. № 2 (20). С. 71–83.